

інформаційної культури, оскільки знання про засвоєння інновацій використовуються епізодично. До низького рівня сформованості інформаційної культури у майбутніх учителів музичного мистецтва були віднесені студенти (64,32%), що проявили майже повну відсутність прагнення до нової інформації, інформаційну необізнаність щодо основних понять інформаційної культури, особливостей використання інформаційних джерел.

У висновках доцільно зазначити, що результати проведеного констатувального дослідження дають можливість зробити висновки про середній та низький рівень результативності діяльності вищих навчальних педагогічних закладів із формування інформаційної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. Процеси інформатизації освіти, що поєднують інформаційні технології навчання, самонавчання, використання електронної інформації у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва потребують корекції змісту фахового навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів.

Література

1. Немиров О. И. Формирование экономических знаний студентов педагогических специальностей на основе информационных технологий: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / О. И. Немиров – Ставрополь, 2004. – 21 с.

2. Психологические тесты для профессионалов /авт. и сост. Н.Ф.Гребень. – Минск: Современ. школа, 2007. – 496 с.

References

1. Nemirov O. I. Formirovaniye ekonomicheskikh znaniy studentov pedagogicheskikh spetsial'nostey na osnove informatsionnykh tekhnologiy: avtoref. dis. kand. ped. nauk : 13.00.08 / O. I. Nemirov – Stavropol', 2004. – 21 s.

2. Psikhologicheskiye testy dlya professionalov /avt. i sost. N.F.Greben'. – Minsk: Sovrem. shkola, 2007. – 496 s.

The article reveals the diagnostic stage of the formation of the information culture of future teachers of musical art. A methodology for diagnosing the levels of information culture of students is developed, taking into account the structure of this phenomenon in certain components: orientation-motivational, cognitive-communicative, creative-activity. Criteria and indicators of information culture of future teachers of musical art are developed. Based on the results of the qualifying experiment, qualitative and quantitative characteristics of the high, medium and low levels of informational culture of future teachers of musical art in the process of professional training were provided.

Keywords: information culture, future teachers of musical art, diagnostics, level, methodology.

УДК 378.5.091.85

Лю Цзін

ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНО-РЕФЛЕКСИВНОГО КОМПОНЕНТА ВОКАЛЬНОГО СЛУХУ ПІДЛІТКІВ НА ОЦІНЮВАЛЬНО-КОНСТРУКТИВНОМУ ЕТАПІ ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті розглянуто процес формування когнітивно-рефлексивного компонента вокального слуху підлітків на музичних заняттях. Розкрито особливості дослідно-експериментальної роботи на оцінювально-конструктивному етапі. Розроблено систему методичних заходів, що спрямовані на формування співацької підготовленості учнів підліткового віку до аналізу вокально-виконавських дій, зокрема, набуття учнями музично-вокального тезаурусу та розвиток уміння здійснювати слухову координацію вокального звуку в процесі виконавської діяльності. Виокремлено оцінну функцію у формуванні когнітивно-рефлексивного компонента вокального слуху школярів, що дозволяє підліткам оцінювати не лише якість інтонації, але й тембру співацького голосу.

Ключові слова: вокальний слух, учні підліткового віку, оцінна функція, співацький голос, когнітивно-рефлексивний компонент, експериментальна робота, оцінювально-конструктивний етап.

Проблема розвитку вокального слуху підлітків є актуальною тому, що за наявності пізнавальної активності, сформованості смаку та здатності до аналізу, саме розвинений вокальний має допомагати підліткам орієнтуватися у розмаїтті музики, особливо вокальної (зважаючи на великий вплив вокального мистецтва на молодь), що їх оточує. Проте, в наш час у процесі навчання музики та реалізації музично-естетичного виховання підлітків доводиться констатувати наявність протиріч між: підвищенням інтересу дітей і молоді до вокального мистецтва та негативним впливом масової музики низької якості, що позначається на рівні їх художньо-естетичних потреб; прогресивною вокально-педагогічною теорією і реальною практикою музичного навчання, традиційним викладанням предметів естетичного циклу та необхідністю цілісного пізнання музичного мистецтва.

Вирішенню даної проблеми сприяє аналіз методики розвитку музичних здібностей, зокрема слуху (Н.Ветлугіна, О.Коваль, Д.Огороднов, С.Науменко, Б.Теплов, Б.Шеломов та ін.); розвитку вокально-слухових навичок (О.Маруфенко, Е.Проворова, Т.Ткаченко та ін.); вокальних навичок (Т.Жигінас, О.Козій, Л.Тоцька, Цзінь Нань, Чен Дін); специфіки вокальної культури (Вей Лімін, Чжу Цзюньцяо та ін.); сутності розвитку вокального слуху (О.Агарков, Л.Дмитрієв, В.Ємельянов, В.Морозов, Ю.Юцевич та ін.); природи вокального слуху в процесі навчання співу дітей (О.Менабені, Г.Струве, Г.Стулова та ін.); положення фоніатрії щодо питань природи звукоутворення та механізмів голосоутворення, постановки та розвитку голосу, його функціональних розладів (Є.Малютін, І.Мюллер, Р.Юссон, Ф.Заседателев та ін.); питання охорони та культури голосу підлітків (О.Комісаров, І.Левідов та ін.).

Результати теоретичної розробки проблеми вокального слуху підлітків у процесі навчання музики переконують в необхідності створення спеціальної методики його розвитку, оскільки добре розвинений вокальний слух є показником якісної вокальної підготовки, забезпечує регулювання власного співу, допомагає підліткам орієнтуватися у розмаїтті вокальної музики, що їх оточує. Встановлено, що сформованість вокального слуху, за наявності музично-стилістичних, художньо-естетичних уявлень, вокально-слухового досвіду та спеціальних знань, впливає на музичні уподобання підлітків, і визначає вибір музичного матеріалу для слухання та виконання.

Тому оцінювально-конструктивний етап експерименту був спрямований на формування когнітивно-рефлексивного компоненту розвитку вокального слуху підлітків. Система методичних заходів спрямовувалась на формування співацької підготовленості до аналізу вокально-виконавських дій, зокрема, набуття учнями музично-вокального тезаурусу та розвиток умінь здійснювати слухову координацію вокального звуку в процесі виконавської діяльності.

Формування музично-вокального тезаурусу, який забезпечує розуміння ролі вокального слуху в музичній діяльності й усвідомленість учнями сутності розвитку вокального слуху, здійснювалось у процесі проведення позакласних інтерактивних індивідуальних (консультації, відверта розмова) та групових (дискусії, дебати, сократівські бесіди, публічні лекції, турніри знавців, вікторини) форм діяльності.

На початковій стадії проведення оцінювально-конструктивного етапу формувального експерименту надзвичайної популярності набули інтерактивні форми позакласної діяльності підлітків. Вони передбачають обов'язкове включення аудиторії, потребують від них демонстрації певних думок, знань, умінь. Такі форми позакласної роботи дозволяють як подавати інформацію, формувати навички, так і перевіряти в учнів наявний рівень знань та умінь.

З метою формування музично-вокального тезаурусу для підлітків експериментальної групи проводились публічні лекції на тему «Музичний слух у виконавській діяльності музиканта» і «Роль вокального слуху у виконанні вокально-хорових творів». На основі демонстрації яскравих музичних прикладів, цікавої наукової інформації лектора-експериментатора щодо сутності і різновидів музичного слуху, вокального слуху і його

складових компонентів, була актуалізована проблема розвитку досліджуваного феномену. У процесі сприйняття й обговорення узагальненої інформації філософського, психолого-педагогічного і мистецтвознавчого плану, підлітки почали замислюватися над питаннями якісного співу, ролі вокального слуху у його забезпеченні, недоліків, які існують у власній вокально-виконавській діяльності. Публічні лекції сприяли активному засвоєнню навчальної інформації, вокальних творів, поглибленню музичних знань учнів.

У результаті усвідомлення сутності поняття вокального слуху, його різновидів, підлітки повинні були долучитися до обговорення проблеми шляхів розвитку досліджуваної якості. Для цього учні експериментальної групи були залучені до участі у сократівських бесідах – колективних роздумах і обговореннях щодо вирішення актуалізованої педагогічної проблеми. Досліджуваним пропонувалося підготувати відповідну інформацію, яку вони мали змогу презентувати аудиторії на етапі розминки на початку бесіди. Далі, експериментатор пропонував учням дати відповіді на систему запитань, послідовність відповідей на які приводили їх до вірних висновків, вивіреної педагогічної істини. Серія питань мала наступний зміст: «Чи потрібно розвивати вокальний слух? Навіщо?», «У якій музичній діяльності можна розвинути вокальний слух: лише у слухацькій; лише аналітичній; лише виконавській?», «Розвиток вокального слуху залежить від слухацького та виконавського досвіду?», «У якій виконавській діяльності вокальний слух розвивається найкраще?», «Яка співацька діяльність забезпечує формування гармонічного слуху?», «Які вокальні твори сприяють формуванню гармонічного і мелодичного слуху?», «Яку роль відіграє розвиток динамічного і тембрального слуху?», тощо.

Емоційність спільного обговорення, логіка бесід й віднаходження вирішення актуалізованих проблем створювало хороший настрій в учнів. На стадії найвищого рівня емоційної напруги бесід, підліткам пропонувалося висловити свої думки щодо шляхів вирішення актуалізованих проблем у письмовій формі. Сократівські бесіди проводились нами не часто, але регулярно, що виробило у досліджуваних звичку до аналізу музичних явищ вокальних творів, і виконавських проблем.

Проведення диспутів та дискусій проводилось із використанням сучасних інформаційних методів навчання: аудо-, відео- та інтернет-методів. Для формування слухової орієнтації підлітків, у визначенні властивостей основних показників якісного вокального співу, були проведені спільні прослуховування вокальних творів, де учні повинні були визначити тип і вид голосу співака, характер звукоутворення, тип дихання, звукоутворення, темброву і динамічну характеристику вокального звуку, майстерність виконання тощо. Заохочення до участі у диспуті та дискусії забезпечувала ігрова форма проведення, яка містила характер змагання, що властиве для учнів підліткового віку.

Слухання музики повинно бути пов'язане з практичними діями: з вокальним виконанням і складанням музики, адже навчитися правильно інтонувати й відтворювати звук можна лише в процесі самого співу. Тому, розвиток уміння здійснювати слухову координацію вокального звуку в процесі виконавської діяльності проводився у процесі відвідування учнями індивідуальних занять з вокалу, фольклорного ансамблю, хорового колективу.

Одним із провідних методів на даному етапі став метод уявного або внутрішнього співу, який спрямований на активізацію слухової уваги, сприймання й запам'ятовування еталону звучання. Даний метод використовувався в індивідуальній і груповій роботі з учнями, його сутність полягала у наступному: учень повинен був проспівати відому мелодію. За помахом руки вчителя співати вголос, або «подумки». У групі дана методика набула ознак ігрової діяльності. Підлітки грали у гру «Вокально-звуковий ланцюжок»: виконували відому пісню проспівуючи мелодію внутрішнім голосом, за помахом руки співав той або інший учень. Дана гра із розвитку вокально-слухової координації голосу набула надзвичайної популярності в учнів експериментальної групи. Метод уявного або внутрішнього співу готує основу для успішного вокального навчання, формування вокально-слухових уявлень і вдосконалення слухо-моторних зв'язків. У подальшому даний метод набув продовження й став дієвим у процесі розучування й засвоєння нових вокальних прийомів інтонування при розучуванні нових пісень.

Для активізації вокального слуху був використаний надзвичайно популярний й дієвий метод свідомого моделювання звуку Г.Стулової [2, 13]. Його сутність полягає у мисленневому проспівуванні звуку, музичної фрази, уривку пісні із беззвучною чіткою артикуляцією при одночасному слуханні у запису чи виконанні вчителя. Вслухаючись у спів вчителя, підлітки повинні мисленнево підспівувати йому. Фізіологами доведено, що беззвучна артикуляція активізує звукотвірні органи, правильне звучання якби моделюється у свідомості юних співаків. Тому, наступне проспівування мелодії вголос звучить якісніше, на що звертається увага учнів. Випрацьовуючи у підлітків свідомі критерії якості звучання голосу, керівник ансамблю чи хору у такий спосіб формує і закріплює у свідомості співаків певний звуковий еталон, який лежить в основі усієї вокальної роботи з розвитку вокального слуху. Такий шлях забезпечує успішність, яка залежить в кінцевому результаті від музично-слухових уявлень учнів і рівня розвитку вокально-музичного слуху, який завжди повинен випереджати рівень розвитку їх практичних навичок і умінь [2].

На оцінювально-конструктивному етапі розвитку вокального слуху використовувався також метод розвитку вокального слуху й досягнення найкращого звучання голосу Г.Стулової. У цьому змісті великого значення набув вибір вірного еталону звучання, до якого потрібно було прагнути у вокальній роботі з підлітками. Зміст даного методу полягав у спрямуванні уваги учнів під час співу на внутрішні відчуття, які мають супроводжуватись мускульною комфортністю, зручністю, свободою при оптимальній активності усього звукоутворюючого комплексу. Вокальний слух у цьому контексті виконує роль так-званого контролера, координатора і регулятора, який керує звучанням власного голосу й дає можливість через відчуття дискомфорту при співі, зрозуміти недоліки в роботі голосового апарату й причини їх утворення.

У нашому дослідженні встановлено, що однією із функцій вокального слуху є оцінна функція, зокрема, оцінка підлітками не лише інтонації, але й тембру співацького голосу: визначення регістру, плавність переходів між ними при зміні висоти тону, дзвінкість і «польотність», ступінь свободи чи напруження звучання, наявність «вібрато», або ж його відсутність, вокальна позиція, спосіб артикуляції, рівне чи «строкате» звучання голосних, тощо. З метою формування у підлітків умінь володіти різними тембрами, розрізняти типи голосів і тембри окремих співаків, до змісту експериментальної методики був уведений метод створення асоціативних зв'язків. Під час виконання вокальних творів, увага учнів спрямовувалася не лише на відтворення вірної інтонації, але й створення відповідного характеру звучання. У формуванні вокального звуку учні вдавалися до асоціацій відтворення характеру твору із різними кольорами, величиною предметів, просторовими уявленнями, величиною предметів, тощо. Впровадження даного методу було продиктоване тим, що емоційна реакція на тембр голосу обумовлена предметними зоровими і тактильними відчуттями.

У роботі із дитячим хоровим колективом, з метою розвитку інтонаційного, гармонічного, динамічного і тембрового слуху нами був застосований метод співу із закритим ротом. Даний методичний прийом у хоровій практиці є найбільш дієвим у виробленні відповідного тембрового звучання. У нашій методиці цей прийом мав значення не тільки як художньо-виразний штрих, але й як досить ефективний засіб для вирівнювання звучання дитячого хору і його настройки. У процесі проспівування кожного створеного фрагменту, наша увага зверталась на те, щоб результатом правильної координації у роботі голосового апарату підлітків було ненапружене, але в міру активне звучання голосу. Така якість звучання зберігалася під час виконання різних вокальних завдань на всьому діапазоні з різною динамікою, на всіх голосних і в будь-якому темпі.

Для спонукання підлітків до творчої діяльності, на даному етапі формувального експерименту широкого застосування набув метод активізації слухової уваги. Керівники вокальних ансамблів створювали ситуацію успіху у навчанні підлітків, відзначали найменшим досягненням учнів, особливо на початку навчання. Це створювало позитивний емоційний настрій, що підвищило працездатність, сприяло розвитку координації слуху і голосу, загостренню слухової уваги.

Залучення учнів на оцінювально-конструктивному етапі до позакласної вокально-хорової діяльності забезпечило психологічне розкріпачення підлітків. Вони не боялися висловлювати власні думки, співати перед слухацькою аудиторією, демонструвати творчі здобутки, отримувати зауваження. У даному аспекті вибір позакласної форми роботи для розвитку вокального слуху аргументований тим, що діти не бояться отримати незадовільні оцінки. Навпаки, саме у позакласній роботі ми зуміли розкрити індивідуальність учнів, їх унікальність й перспективи подальшого музично-вокального розвитку. Результативність методики щодо розвитку слухових уявлень й аналітично-оцінного досвіду учнів була підкріплена проведенням аудіо-вікторини. Підлітки повинні були прослухати вокальні твори у виконанні різних співаків і колективів, після слухання занотувати відповіді на конкретні питання.

З метою поглиблення й закріплення музично-вокального тезаурусу, наприкінці другого етапу формувального експерименту, був проведений «Турнір знавців». Учні, які склали експериментальну групу повинні були пройти п'ять інтелектуально-пізнавальних рівнів обізнаності щодо проблеми розвитку вокального слуху. Перший рівень був спрямований на моніторинг елементарних знань щодо сутності та змісту вокального слуху. Другий рівень мав на меті визначити ступінь обізнаності учнів щодо вокальних і вокально-хорових навичок. Третій рівень долали учні, які змогли якісно виконати фрагмент знайомої пісні. Четвертий рівень пройшли досліджувані, які виконали ряд творчих завдань, спрямованих на координацію слуху і голосу. П'ятий – найвищий рівень турніру досягли підлітки, які могли спроектувати подальший план свого вокального розвитку. У результаті проведення інтелектуального турніру закінчилося присвоєнням звань «Кращий знавець турніру».

У висновках доцільно зазначити, що не дивлячись на помітні позитивні зрушення в оволодінні музично-вокальним тезаурусом й умінні слухової координації вокального звуку в процесі співу, для виявлення реальних змін, нами було проведене проміжне діагностування когнітивно-рефлексивного компоненту вокального слуху підлітків. Результати сформованості діагностування показників ступеню співацької підготовленості підлітків до аналізу вокально-виконавських навичок засвідчили позитивну динаміку розвитку вокального слуху підлітків.

Література

1. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В.Козир. – К.: НПУ імені М.Драгоманова, 2008. – 378 с.
2. Стулова Г.П. Хоровой класс. Теория и практика вокальной работы в детском хоре / Галина Павловна Стулова. – М.: Просвещение, 1988. – 126 с.

References

1. Kozyr A.V. Profesiyna maysternist` uchytelev muzyky: teoriya i praktyka formuvannya v systemi bahatorivnevoyi osvity: [monohrafiya] / A.V.Kozyr. – K.: NPU imeni M.Drahomanova, 2008. – 378 s.
2. Stulova H.P. Khorovoy klass. Teoryya y praktyka vokal`noy raboty v det-skom khore / Halyna Pavlovna Stulova. – M.: Prosveshchenye, 1988. – 126 s.

The article deals with the process of formation of the cognitive-reflective component of vocal hearing of adolescents in music classes. The features of experimental and experimental work on the evaluation-constructive stage are revealed. A system of methodical measures designed to form the singing preparedness of adolescents for the analysis of vocal and performing activities, in particular, the acquisition of musical-vocal thesaurus by students and the development of the ability to perform auditory coordination of vocal sound in the process of performing activities. The value of the evaluation function in the formation of the cognitive-reflective component of vocal hearing of schoolchildren is singled out, which allows adolescents to evaluate not only the quality of intonation, but also the timbre of the singing voice.

Keywords: *vocal rumor, adolescent pupils, evaluation function, singing voice, cognitive-reflective component, experimental work, evaluation-constructive stage.*